

Om Babelstårnet og hvad der deraf fulgte!

- Kunstsprogsamlinger i Det kongelige Bibliotek -

af forskningsbibliotekar, cand.mag. Ruth Bentzen

Hele Menneskeheden havde et Tungemaal og samme Sprog ---- Derpaa sagde de: Kom, lad os bygge os et Taarn , hvis Top naar til Himmelen, og skabe os et Navn, for at vi ikke skal spredes ud over hele Jorden. Men Herren steg ned for at se Byen og Taarnet, som Menneskebørnene byggede og sagde: Se, de er eet Folk og har alle eet Tungemaal; og naar de nu først er begyndt saaledes, er intet, som de sætter sig for umuligt for dem; lad os derfor stige ned og forvirre deres Tungemaal der, saa de ikke forstaar hver andres Tungemaal! Da spredte Herren dem fra det Sted ud over hele Jorden, og de opgav at bygge Byen. Derfor kaldte man den Babel, thi der forvirrede Herren al Jordens Tungemaal og derfra spredte Herren dem ud over Jorden. (1. Mosebog, kap. 11, vers 1-9)

Bibelens fortælling om sprogenes oprindelse og Babelstårnet mindes de fleste sikkert fra deres barndomsskoles religionsundervisning. Udtrykket babelsk/ babylonisk forvirring dukker op i de flestes bevidsthed, når man står i situationer med sprogligt virvar og dermed følgende forståelsesvanskeligheder eller som man vel snarere vil sige idag kommunikationsbrist.

Gennem tiderne har folk stedse, når de i deres færden bevægede sig udenfor lokalsamfundet været i situationer, hvor der var en forståelseskløft, de skulle over. Tanken om eet fælles sprog, der kunne lette kommunikationen folkeslag imellem er fra tid til anden dukket op. Man har til forskellig tid hjulpet sig på forskellig vis. I oldtiden virkede i århundreder græsk og latin som fælles sprog i det europæiske middelhavsområde og den nære orient (græsk i den østre del og latin i den vestre del af Romeriget). Senere hen, i middelalderen, opstod der et fælles kontaktsprog som følge af handelsforbindelser mellem Europa (især Venedig) og araberne og østen, det såkaldte "lingva franca". Det var et blandingsprog baseret på italienske grammatiske konstruktioner og med ordforråd fra næsten alle til Middelhavet grænsende europæiske sprog samt arabisk. Det var i fortsat brug til helt op i det 17. århundrede. Udtrykket

"lingva franca", frankernes sprog, idet alle europæere i arabernes bevidsthed synes have været franske, er senere gået over til at betegne ethvert sprog, nationalsprog eller blandingssprog, der bruges som kommunikationssprog i større mangesprogede områder f.eks. engelsk, swahili og forskellige former for pidgin. I Europa brugtes gennem middelalderen latin i intersproglig kommunikation. Men i renaissanceen trængtes det tilbage og nationalsprogene fik deres store opsving. Som følge heraf oplever vi da den første bølge af forsøg på at skabe et internationalt fællessprog.

Fra henimod midten af det 17. århundrede og et stykke ind i det 18. så en række forslag til sådanne sprog dagens lys. Denne periodes hovedinteresse var at skabe 1) eet fælles skriftsystem og 2) et sprog der logisk og eentydigt gengav og udbyggede den menneskelige viden, idet man følte, at latin på mange punkter ikke slog til f.eks. på grund af naturvidenskabernes udvikling. Sproget skulle derefter også kunne bruges som kommunikationssprog i diplomatiske og handelsmæssige sammenhænge. I denne periode brugtes ellers i hovedsagen de store europæiske sprog, først og fremmest fransk, spansk og portugisisk og senere også engelsk. Det var med andre ord de store kolonimagters sprog, der anvendtes.

Det 17. århundredes kunstsprogsforslag var hovedsagelig, hvad vi kan benævne filosofiske - a priori - konstruerede sprog. Vi kan her kun omtale et par af disse.

Filosoffen René Descartes (1596-1650) opstillede i 1629, som svar på et brev fra Pater Mersenne om ønskværdigheden af et internationalt sprog, nogle principper for et sådant. Det skulle, mente han, have en enkel grammatik, der var så regelmæssig og logisk at den kunne læres af alle. Han foreslog et orddannelsessystem, der byggede på en klassifikation af begreber i analogi med matematikkens love. Descartes gav dog ingen prøver på et sådant sprog ligeså lidt som senere G. Leibnitz (1646-1716) gjorde, der også arbejdede med tanken om et logisk sprog dannet efter matematikkens love.

Et par andre gav dog mere detaljerede prøver på deres ideer om internationale sprog. I 1647 udsendte den hollandsk-fødte Londoner købmand Francis Lodewyck "A common writing; whereby two, although not understanding one the others language, yet by the helpe thereof, may communicate their minds one to another", og i 1652 "Groundwork or foundation laid (or so is intended) for the framing of, a new perfect language and a universal or common writing". Lodwycks værker er eksempler på århundredets forsøg på at skabe et logisk internationalt skriftsystem. Tegnene var som flere andre på den tid inspireret af kinesiske skrifttegn og ægyptiske hieroglyffer. Man arbejdede også i denne periode med tal i et forsøg på at skabe dette internationale tegnsystem, som fandtes at være så væsentligt. Ord opstilledes alfabetisk og forsynedes med en talværdi som også gaves til ord i andre sprog med samme betydning.

I Cave Beck's "Universal Character" 1657 repræsenteres ord og begreber af tal, til hvilke føjedes bogstaver, der angiver tempus, kasus, singularis, pluralis etc. Han søgte også at give sine universelle skrifttegn en lydlig værdi. Han afslutter sit værk med en version af budet "Ær din fader og moder--" (Honour thy father and thy mother): "leb 2314 p2477 and pf2477". 2314=to honour, eb=2. person singularis af verbet, l=imperativ, 2477=fader, p=substantiv i masculinum, pf=substantiv i femininum, altså pf2477=moder. Det kongelige Bibliotek ejer desværre ikke et eksemplar af Beck's fascinerende værk.

Den farverige skotte Thomas Urquhart of Cromarty (1611-60) fremkom med et forslag til principper for opbygning af et universelt sprog i "Ekskubalauron" (1652)

(21)

The diminutive sign is this stroke, (|) drawn through the nominall signe thus, (≡) as following, (D≡) a small drinking house.

The 9. Section.

The signe of the three sorts of nouns adjective, is this, (E) thus varied

<table border="0"> <tr><td> </td><td>2</td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td>2</td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td>2</td><td> </td></tr> </table>		2			2			2		applied thus,		E ^r	the loving.
		2											
		2											
	2												
E ^o	the beloved.												
E ^b	the lovely.												

The subdistinctionall signe for the declaration, this, (∞) subscribed thus, K_∞ to declare any thing klean.

The 10. Section.

The comparative encreasing sign is this, (v) and for the superlative, the same doubled, thus, (ω)
 The comparative decreasing sign is the former, turned thus, (n) and for the superlative, the same doubled thus, (m) applied as under,

	E ^v	lovelyer,		E ⁿ	lesse lovely,
	E ^ω	lovelyest.		E ^m	least lovely.

	D ^v	greater drinker,		D ⁿ	lesse drinker,
	D ^ω	greatest drinker,		D ^m	least drinker.

D 2

The

og "Logopandecteision" (1653). Han beskrev de enkelte sætningsdele: køn, kasus, tal, tempus, modus etc. Ifølge Urquhart skulle hvert bogstav i ordet have en bestemt semantisk værdi. Han udarbejdede dog ikke et ordforråd for sit universalsprog.

Det gjorde derimod Georg Dalgarno (1626-87) fra Aberdeen. Han havde praktisk erfaring med undervisning af specielt døvstumme, for hvilke han udarbejdede et tegnsprog. I 1661 udsendte han værket "Ars Signorum". Han klassificerede alle begreber i 17 hovedgrupper, der hver betegnedes med eet bogstav i det latinske alfabet. Dertil føjede han vokaler fra det græske alfabet til at betegne undergrupper, der så yderligere underdeltes ved tilføjelse af konsonanter og vokaler. I hans værk finder vi f.eks. et kapitel af 1. Mosebog omsat til dette "sprog". Dalgarno betragtes som forløber for biskop John Wilkins (1614-72), der efter samme principper udarbejdede "Essay towards a Real Character and a Philosophical Language" (1668). Wilkins, der var en af grundlæggerne af Det kongelige Videnskabernes Selskab (1662), havde dog allerede i et tidligere udsendt værk "Mercury, or the secret and swift Messenger" (1641) været inde på at et universelt skriftsystem ville være af enorm værdi for udbredelsen af den sande lærdom/kundskabsudbredelsen. John Aubrey (1627-97) skrev i sit biografiske essay om Wilkins og "Real Characters": "This was his Darling, and nothing troubled him so much when he dyed, as that he had not compleated it; which will now in a yeare more be donne by the care and studies of Robert Hooke of Gresham College; Mr. Andrew Paschaell, B.D. of Chedzoy in Coun. Somerset; Mr. Francis Lodwyck, of London, merchant; Mr. John Ray R.S.S., of Essex; and Mr. Thomas Pigott M.A.Q."

Disse forsøg på at skabe et internationalt logisk opbygget sprog til udbredelse af kundskaber på tværs af sprogløfter var alle ret teoretiske og ikke særlig praktisable.

J.A. Comenius' (1592-1670) udgangspunkt var undervisning i faktiske sprog. Han var optaget af sprog som hjælpemiddel i international sammenhæng for folk i almindelighed. Man måtte bygge på de faktisk forekommende sprog og i det "mellemstadium", hvor man endnu havde utallige sprog, fastlægge visse regionale sprog til mellemfolkelig kommunikation indenfor de enkelte kontinenter mens man arbejdede henimod det endelige "monoglot" stadium, som bestod af et kunstigt skabt universalsprog for den hele verden. Ved udbredelsen af et sådant ville alle menneskelige stridigheder ophøre, og alle mennesker ville igen blive, hvad de oprindeligt var: een race, eet folk, een familie, een Guds skole.

I det 18. århundrede så en række forslag til og planer for internationale sprog dagens lys, om ikke den mængde som det forrige århundrede. Fransk tjente i denne periode som internationalt sprog. I slutningen af århundredet og i begyndelsen af det 19. århundrede dukkede dog en strøm af forslag op om et universelt tegnsprog. F. ex. Jean Delormel: *Projet d'une langue universelle présentée à la convention nationale* (Paris 1795) og Joseph du Maimieux: *Pasigraphie, ou premieres éléments du nouvel ars-science d'écrire et d'imprimer en une langue de manière à être lu et entendu dans toute autre langue sans traduction*. (Paris 1797). Også Delormel's mål var at forene alle jordens folk ved brugen af et fælles sprog, der skulle opbygges således at det ikke favoriserede noget eksisterende sprog.

Et af de mere farverige forslag til et internationalt sprog i begyndelsen af det 19. århundrede, før den moderne kunstsprogsbevægelse satte ind, var "Langue Musicale Universelle" eller "Solresol". Den franske musikpædagog Francois Sudre (1787-1862) gik ud fra den kendsgerning, at musik allerede var et internationalt sprog. Med skalaens do, re, mi, fa, sol, la, si som udgangspunkt begyndte han i 1817 at udarbej-

Thomas Urquhart of Cromarty. Titelkobber til Logopandecteisio.

de et ordforråd til et universalt sprog, der kunne have op til fem stavelser per ord. For 1-3 stavelsesord udtømte han mulighederne: 7 enstavelsesord, 49 tostavelsesord, 336 trestavelsesord. Af ord på fire stavelser dannede han blot 2268 og af femstavelses 9072. Ordene var grupperet efter begrebskategorier, og ved at flytte trykket fra én stavelse til en anden skabte han fra samme stamme, verber, substantiver, adjektiver og adverbier. Desuden fremkom han med forslag om at angive et begreb og dets modsætning ved at tage stavelserne i modsat rækkefølge f.ex. domisol=gud, solmido=satan.

I slutningen af det 19. århundrede begyndte den næste store bølge af kunstsprogforsøg, den bølge, hvoraf vi endnu idag oplever efterdønningerne. Mens de forrige århundreders kunstsprogforsøg hovedsagelig havde været "rene" kunstsprog - filosofiske opbygget efter logiske principper uden brug af eksisterende sprog, så bygger den følgende periodes kunstsprog med en enkelt undtagelse (Spokil) på eksisterende sprog både hvad angår ordforråd og grammatisk struktur. Tidligere lå hovedvægten snarest på ønsket om et universalsprog, der kunne tjene til udbredelse af menneskelig lærdom, et kommunikationssprog lærde imellem. I denne nye bølge lagde man mere

[118]

Primum Caput Genesios.

1. **D**AN femu, Sava samefa Nam tɔn Nom.
2. Tɔn nom avefa sof-shana tɔn draga, tɔn gromu avefa ben mem sɔf bafu : tɔn uv sɔf Sava damefa ben mem sɔf nimmi.
3. Tɔn Sava tinefa, gomu avefo : tɔn gomu avefa.
4. Tɔn Sava mɔsefa gomu suma : tɔn Sava dosefa gomu dos gromu.
5. Tɔn Sava tonefa gomu Dan-gomu, tɔn tonefa gromu Dan-gromu : tɔn shem-gomu tɔn sem-gomu avefa dan-ve vafa.
6. Tɔn Sava tinefa, dad-dreku avefo bred brepu sɔf nimmi : tɔn dosefo nimmi dos nimmi.
7. Tɔn Sava samefa dad-dreku, tɔn dosefa nimmi bren dad-dreku dos nimmi ben dad-dreku : tɔn lel-sɔf avefa.
8. Tɔn Sava tonefa dad-dreku, Nam : tɔn shem-gomu tɔn sem-gomu avefa dan-ve vafa.
9. Tɔn Sava tinefa, nimmi bren nam dekofo bred dadu suma, tɔn granar mɔsofo : tɔn lel-mɔs avefa.
10. Tɔn Sava tonefa granar Nom, tɔn tonefa deku

1. Mosebogs 1. kap. omsat til George Dalgarno's universalsprog i "Ars Signorum" 1661.

vægten på kommunikationen almindelige mennesker imellem. Et sådant universalsprog kunne være et allerede eksisterende sprog. Forslagene i denne gruppe omfattede græsk, latin, fransk, engelsk og senere kom russisk også på tale. Det kunne også være forenklede former af disse f.eks. Basic English, Latine sine flexione. Men man kunne også konstruere et blandingssprog, der byggede på elementer fra eksisterende sprog. Der fremkom i de følgende årtier et utal af forslag, af hvilke kun et mindretal skal nævnes her. Da russeren P.E. Stojan i 1929 udsendte sin "Bibliografio de internacia lingvo" opregnede han, at der gennem tiderne indtil da var fremkommet 321 kunstsprogsforslag.

"Det er det rene Volapük" er nok et udtryk vi alle kender og bruger om noget os uforståeligt vrøvl. Men oprindelig er Volapük et forsøg på at konstruere et sprog, der skulle gøre det muligt for mennesker at forstå hinanden, at overskride sprogbarrierer.

Den romersk-katolske pater Johann Martin Schleyer (1831-1912) fra Konstanz i Tyskland var dybt optaget af sprogstudier og arbejdede bl.a. på at konstruere et universelt fonetisk alfabet og kom derved ind på tanken om et universelt sprog. Han så det som et kald at arbejde for fred og broderskab mennesker imellem. Det fortælles, at

han en søvnløs nat i marts 1879 som en åbenbaring så efter hvilke retningslinier et sådant kunne skabes. I de følgende måneder udarbejdede han sit verdenssprog, som har i slutningen af 1880 præsenterede for offentligheden. Det gik i det følgende årti sin sejrsgang over Europa og Amerika. Man holdt kongresser i 1884, 1887, 1889, man dannede Volapükklubber, på et tidspunkt skal der have været 283 i Europa. Man udsendte et utal af publikationer, alene i 1888 ialt 182 bøger, desuden udkom der 25-30 tidsskrifter. I 1889 stod sproget på tærsklen til at blive accepteret som "Verdenssprog" par excellence, for så pludselig i 1890 at tage et styrt dyk fra popularitetens højder. Derefter levede det en hensygnende tilværelse de næste to årtier med ganske få tilhængere, og ved Schleyer's død gik også det ind i glemslens mørke. En komet, der lyste en stund og så forsvandt ligeså pludselig som den var kommet.

Volapüks alfabet var strengt fonetisk, hvert bogstav repræsenterede een og kun een lyd. Grammatikken var regelmæssig, men med et detailleret og omfangsrigt bøjningsssystem. Substantiverne bøjedes i fire kasus. Adjektiver dannedes med suffixet -ik, adverbier ved -i eller -o. Verbet bøjedes ved tilføjelse af suffixer i et utal af former. En af Volapükbevægelsens mest begejstrede tilhængere (K. Lentze) skal have beregnet, at et verbum kunne have op til 505400 forskellige former, hvilket skulle tale til fordel for sprogets rige udtryksmuligheder! Ordforrådet byggede på engelsk. Begrundelsen herfor var ifølge Schleyer, at engelsk taltes af ca. 100 millioner mennesker. De engelske ord er dog langt fra letgenkendelige. Dette skyldes bl.a. at Schleyer reducerede alle ord til eenstavelsesord, og desuden i vidt omfang erstattede 'r' med andre lyde, fortrinsvis 'l', idet han hævdede at 'r'-lyden var vanskelig at udtale for børn, gamle og kinesere, der tilsammen udgør hovedparten af jordens befolkning. Dog dukkede 'r' efterhånden op i sproget. En russer blev til 'rüsan' mod tidligere 'lüsan'.

Endnu medens Volapük stod stærkest, var der andre kunstsprogsforsøg igang. Blandt disse det sprog, som senere skulle blive det mest udbredte og sikkert det mest sejlivede af alle, nemlig esperanto. Den polsk-jødiske læge L.L. Zamenhof (1854-1917) havde under sin opvækst i sin fødeby Bialystok oplevet de modsætninger og spændinger, der kan opstå i et område med mange sprog, mange nationaliteter, racer og religioner. Byen havde en blandet befolkning, der talte russisk, polsk, litauisk, tysk, jiddish, af flere forskellige trosretninger, jødisk og kristne. Der opstod hos Zamenhof et ønske, en drøm om et neutralt sprog, der fører hen mod målet, een religion byggende på broderskabsfølelse alle mennesker imellem. I sine studieår i Warszawa arbejdede han da på at skabe et sådant. Efter et første forsøg i 1878 fuldførte han i 1885 arbejdet og publicerede to år senere under pseudonymet Doktro Esperanto "La linguo internacia".

Dr. Zamenhofs sprog bygger på princippet om en absolut regelmæssig og enkel grammatisk struktur og et ordforråd, der bestod af elementer fra de europæiske hovedsprog (engelsk, tysk, romanske sprog, samt græsk og latin). I Esperantoalfabetet er hver lyd repræsenteret ved eet symbol. Trykket i ordet ligger altid på næstsidste stavelse. Grammatikken er inspireret af engelsk med et minimum af bøjningsendelser. Alle substantiver ender på -o, adjektiver på -a, adverbier på -e og verbets infinitivform på -i. Substantiver danner pluralis ved tilføjelser af -j. Desuden kan man danne en akkusativform ved tilføjelse af -n. For verbernes vedkommende udskiftes infinitivmærket -i med andre endelser, når man ønsker at danne forskellige tempus- og modusformer. Pres.ind.: -as. Preteritum: -is. Futurum: -os. Konditionalis: -us. Imperativ: -u. Konjunktiv: -y.

A Summary of Directions, both for the CHARACTER and LANGUAGE, Relating to

Integrals; whether considered as																			
Radicals; either																			
Genus's; being 40.		General		Cha. Lan.		Herb Leafe		Cha. Lan.		Peculiar		Spiritual		Cha. Lan.					
Transcen. Rel.		Mixed		Of Action		D'course		World		Element		Stone		Mettall					
General		Ba		Be		Bi		Da		De		Di		Do					
Plant		Herb Flower		Herb 3. Vef.		Shrub		Tree		Exanguious		Fih		Bird		Beaft			
Gat		Ga		Ge		Gi		Go		Za		Ze		Zi					
Part		General		Magnitude		Space		Meafure		Na. Power		Habit		Manners		Senf. Qual.			
Pa		Pe		Pi		Po		Ta		Te		Ti		To					
Action		Spiritual		Corporeal		Motion		Operation		Oeconomical		Proffions		Civil		Judicial			
Ca		Ce		Ci		Co		Cy		So		Sa		Se		Si			
Differences		C. L.		C. L.		C. L.		C. L.		C. L.		C. L.		C. L.		C. L.			
Species		1		2		3		4		5		6		7		8			
Collateral; being pared with others by		Oppofition; —		in		Monaffyllables		by		Prepoſing the Oppofite Vowels		a to o		or contra-		riwife.			
Derivations; relating to fuch words as are		Affinity; —		in		Monaffyllables		by		Prepoſing the Radical Vowel		Subjoyning the 2 ^d . Conſonant							
Concrete; whether										Abſtraſt;									
Subſtantive		Genus's		Differences		Species		Subſtantive		Genus's		Differences		Species					
Neuter		Ba		Bæd		Bædo		Neuter		Bæ		Bæd		Bædho					
Active		Bæ		Bæld		Bældo		Active		Bærl		Bældh		Bældho					
Paſſive		Bæm		Bæmd		Bæmdo		Paſſive		Bærm		Bæmdh		Bæmdho					
Neuter		Væ		Væd		Vædo		Neuter		Væ		Væd		Vædho					
Active		Væ		Væld		Vældo		Active		Værl		Vældh		Vældho					
Paſſive		Væm		Væmd		Væmdo		Paſſive		Værm		Væmdh		Væmdho					
Neuter		Bæ		Bæd		Bædo		Neuter		Bæ		Bæd		Bædho					
Active		Bæ		Bæld		Bældo		Active		Bærl		Bældh		Bældho					
Paſſive		Bæm		Bæmd		Bæmdo		Paſſive		Bærm		Bæmdh		Bæmdho					
Inflexion; Viz. Plural Number by adding s to the		Genus		Difference		Species		Bæſ		Bæd		Bædo							
Particles; whether																			

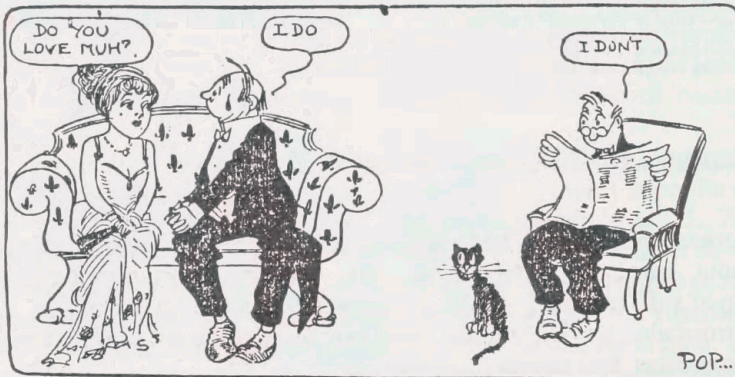
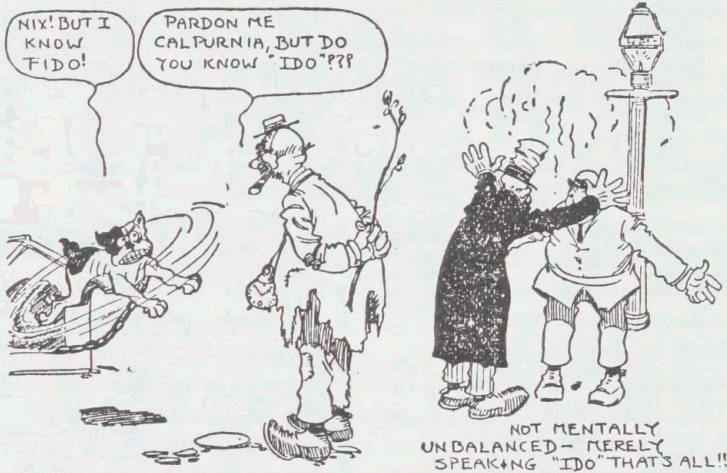
John Wilkins: *Essay towards a Real Character and a Philosophical Language*. 1668.

Participiumsformer har tre tider i både aktiv og passiv: presens, preteritum, og futurum. Aktiv: -anta, -into, -onta. Passiv: -ata, -ita, -ota. Orddannelser foretages ligeledes ved hjælp af suffixer, f.eks. et ord, der betegner hankøn bliver hunkøn ved tilføjelse af -in, patro=fader, patrino=moder. Man kan desuden danne sammensatte ord ved at knytte to ordstammer sammen med det vigtigste sidst.

I begyndelsen var tilslutningen til Zamenhof og hans Esperanto-sprog ringe. Tilhængere fandtes fortrinsvis i Østeuropa. Men midt i 1890erne efter Volapükbevægelsens sammenbrud slog Esperanto igennem i Frankrig og derefter fik det vind i sejlene. Selvom sproget har udviklet sig noget siden da, hviler det på de af Zamenhof oprindelig formulerede Fundamento. Reformforsøg foreslået af Zamenhof selv i 1894 blev afvist af hans tilhængere. Til trods for rivaler fra myriader af andre kunstsprog i den kommende tid (Tutonish, 1888; Spelin, 1888; Lengua catolica, 1890; Novilatin, 1895; Det blå sprog eller Bolak, 1899; Spokil, 1900; Neutral, 1902; Reform-neutral, 1912; Latino sine flexione, 1903; etc.) og til trods for kritik af forskellige sider af sproget vandt Esperanto snart en særdeles fremtrædende plads. Det blev i vide kredse betragtet som langt det bedste bud på et universalt hjælpesprog. Fra 1905 holdt man årlige internationale Esperantokongresser. Strømmen af publikationer om og på Esperanto er aldrig siden standset til trods for et mindre afbræk under 1. verdenskrig.

En af de fremtrædende kulturpersonligheder, der engagerede sig stærkt i den internationale kunstsprogsbevægelse, var den danske sprogforsker Otto Jespersen

IDO IS THE LATEST THING IN LANGUAGE.

Prof. Jespersen, Its Inventor, Is Lecturing About It at Co- lumbia University.

Those who admire at a distance the speech of the east side, derived from the mingling of the races, but who lack opportunity for close acquaintance with it, will welcome the arrival of Ido, a new language that combines all the essential elements of a jargon. It will become the vogue in society that classes itself as intellectual. If the prestige of Columbia University can make it so.

Prof. Jespersen of the University of

Copenhagen is its inventor abroad and its promoter here. He has used English, French, German and Italian in its composition. When Columbia heard of it he was invited to come over and give Americans a chance to get in on even terms with Europe. He has arrived and begun a course of lectures at the university.

If the professor is right Volapuk and Esperanto are of small account compared with Ido. One thing against them is that their novelty has worn off and too many persons have a smattering of them. Ido so far is the language of the very select few, and the Professor thinks that on that account if no other it ought to be sure of good reception in a country where the people not only like new things but don't object to having a monopoly of them.

(1860-1943). I selvbiografien "En Sprogmands Levned" 1938 giver han en klar oversigt over kunstsprogsbevægelsen i de første godt og vel 30 år af det 20. århundrede. Behandlingen falder klart i 2 afsnit "Internasjonal Sprog før Verdenskrigen" (kap. 9) og "Internasjonal Sprog efter krigen" (kap. 14). Man får her et indtryk af de indgående og engagerede, til tider stærkt følelsesladede diskussioner, som fandt sted gennem disse år. Jespersen ytrede sig efter eget udsagn første gang om dette emne i 1904. I 1901 var Delegation pour l'adoption d'une langue internationale blevet dannet i Paris. Den franske filosof Louis Couturat fik Jespersen inddraget i arbejde. Der blev indkaldt til et møde i Paris i oktober 1907, hvor man skulle diskutere, hvilket af de da fremsatte kunstsprogsforslag der var bedst egnet til at blive anerkendt som officielt internationalt hjælpesprog. Esperanto syntes at stå stærkt, skønt der fremkom flere indvendinger mod detaljer i sproget, bl.a. den udstrakte brug af diakritiske tegn. Mødet prægedes af mange intriger og på den sidste dag blev der pludselig fremsat et nyt kunstsprogsforslag: "Ido". Dette var en videreudvikling af Esperanto. Ido: egl. Esperantido, d.v.s. afledt af Esperanto. Ido-projektet vandt stor tilslutning, bl.a. Jespersens. Esperantisterne afviste dog dette nye sprog idet de holdt stejlt fast ved Zamenhofs Fundamento. Det kom til et brud og deraf langvarig bitterhed mellem Esperantisterne og Idisterne. Jespersen arbejdede i mange år for Ido-projektet og skrev flere bidrag i sprogets organ, tidsskriftet Progreso. På sin Amerikarejse 1909-10 slog han også "flere steder et slag for internationalt sprog".

Efter krigen blev sagen om et internationalt sprog taget op med fornyet styrke bl.a. i det nystiftede Folkeforbund. Ido synes at glide i baggrunden, mens Esperanto stadig stod stærkt. Også efter krigen fortsatte man med fremsætte nye kunstsprogsforslag. I disse år blev Jespersen især involveret i arbejdet i tilknytning til det i Amerika stiftede IALA (International Auxiliary Language Association). Primus motor i dette var Mrs. Dave Hennen Morris, der som Jespersen skriver "havde tre fortræffelige egenskaber, intelligens, personlig sjarme og rigdom". Hun havde et skrøbeligt helbred, hvilket medførte, at hun tilbragte det meste af dagen liggende på en sofa. Hun var blevet stærkt grebet af ideen om et fællessprog og besluttede at ofre resten af sit liv på at arbejde for denne ide. I 1925 kom hun til Europa for at søge at forsonede de forskellige rivaliserende kunstsprogstilhængere. Hun slog sig ned i Schweiz, hvor hun samlede en kreds af "Verdenssprogssvenner", deriblandt Jespersen, til møder, hvor man førte teoretiske diskussioner om forskellige problemer vedrørende udarbejdelsen af et sådant sprog. Dette gentog sig i september 1927 i Montreux. Også denne gang var Jespersen med. Mrs. Morris var en meget teoretisk anlagt dame. Selvom Jespersen giver udtryk for sin beundring for damens energi og engagement, blev det ham tilsidst lidt for teoretisk. "Men den højteoretiske atmosfære blev mig noget tynd og jeg længtes efter noget som mere umiddelbart kunne anvendes praktisk i arbejdet for et hjælpesprog, der i en overskuelig fremtid kunne tas i brug. I de timer, der var fri for samarbejdet med fru, morede jeg mig derfor med at forsøge at udarbejde en grammatik, der undgik de mangler ved Esperanto og Ido, jeg efterhånden var blevet gjort opmærksom på". Sproget kaldte han Novial, nov=ny, i (international) a (auxiliary), l (lingue). Det blev offentliggjort i sommeren 1928 "An international Language". To år senere udsendte han en ordbog "Novial Lexike".

Jespersens forslag blev ikke det sidste ord i sagen. Flere forslag er kommet til siden da: Mondik (1929), Interglossa (1943), Komun (1945), Voldu (1946), Ling (1948), Interlingua (1950), Mondial (1957). Listen er ikke udtømmende.

Af disse senere forsøg er Interlingua det, der har klaret sig bedst og dermed synes

Knold og Tot. 1958.

Mrs. Morris's og IALA's bestræbelser at være kronet med held. Interlingua bygger i grammatisk struktur og ordforråd på vesteuropæiske sprog, specielt græsk og latin. Som i alle kunstprog er her også søgt skabt en enkelt grammatik med så få uregelmæssigheder som muligt. Hovedsigtet med Interlingua var at skabe et sprog til brug ved internationale videnskabelige kongresser og som i fagtidsskrifter kunne meddele videnskabelige, især tekniske data, ubesværet over nationalsprogsbarrierer. Et lignende forsøg på at skabe et fælles sprog for den internationale videnskab var Lancelot Hogben's Interglossa (1943), der i modsætning til Interlingua søgte at forene vesteurlandske og østerlandske sprogelementer. Men Interlingua har klarer sig bedst. I dag er hovedaktørerne på kunstprogscenen Esperanto, der virker både som skrift- og talesprog og Interlingua, der fortrinsvis er et skriftsprog anvendt i specielt naturvidenskabelig sammenhæng.

I Det kongelige Bibliotek findes litteratur om kunstprog fra alle de omtalte perioder. Hovedparten af litteraturen er dog fra det sidste hundrede år og af denne hidhører størsteparten fra bogsamlinger, der fra tid til anden er skænket biblioteket af personer, der på forskellig vis har været involveret i kunstsprogsbevægelsen. Dette gælder Prof Otto Jespersens bogsamling, som biblioteket modtog i 40-erne efter hans død. Den indeholdt en stor samling skrifter om en lang række kunstprog. Indenfor de sidste to år har Det kongelige Bibliotek modtaget endnu 2 kunstsprogsamlinger. I 1986 en samling efter sproglærer ved Københavns Tekniskum Harald Andersen-Harild (1906-80), som med udgangspunkt i sit socialistiske engagement blev optaget af tanken om et fællessprog som middel til mellemfolkelig forståelse. Samlingen indeholdt bl.a. en række smukt indbundne tidsskrifter, der kan komplettere bibliotekets hidtidige bestand. Desuden et eksemplar af anden udgaven af J. de Maimieux's Pasigraphie fra 1801, som biblioteket ikke havde. Den nyeste gave er dr.agro. Paul Neergaard's (1907-87) store Esperantobibliotek, der regnes for en af de største Esperantosamlinger i privat eje, ikke bare i dansk, men i international sammenhæng. Den Neergaard-ske samling er ordnet efter det internationale decimalklassesystem, og det er tanken at bevare den som specialsamling i biblioteket. Med indlemmelsen af disse store samlinger er Det kongelige Biblioteks bestand af litteratur om et fascinerende emne blevet stærkt beriget og dermed stillet et omfangsrigt materiale til rådighed for offentligheden.

Otto Jespersens nye Kunstsprog »Novial«.

Atto jæspersen mæd lille
fundet har på noed stort,
ej mæd ido skal man spille
tiden, som man før har gjort.
Mejen møje kan man spare
ved å lære *novial*,
dansk er man så ikke bare,
man er internasjonjal.

Viss man lærer det i skolen,
så kan man til vær en Tid,
klare sig såvæl i polen
som i sjækkoslovakid.
Ej man skal om Gloser lede,
når man ær i fremmed land,
viss, ifald, såfræmt dørnede
osse *novial* de kan.

Han udkaster store vyer.
Sikkert inden næste jul
i diverse store byer,
vaasjington å liverpul,
jötteborg, sjikago, skive,
stÅkholm, njukasl å løgstør,
novial der talt vil blive
liså stærkt som ido før.

Sæl om nok man mange stæder
vænlig er å jovial,
man måske sig næppe glæder
til å lære *novial*.
Man har svært nok ved å lære
æfter mandens øjen bog,
det besynderlige svære
åtto jæspersenske sprog.

Bibliografisk note:

Et udvalg af litteratur om kunstsprog i Det kongelige Bibliotek. Katalogsignatur tilføjet i parentes.

Alissandro Bausani: Geheim- und Universalsprachen. Entwicklung und Typologie. Stuttgart 1970. Sprache und Literatur Bd. 57. (lat-sp)

L. Couerat et L. Léau: Histoire de la langue universelle. Paris 1903. (166, - 142).

Peter G. Forster: The Esperanto Movement. Hague 1982. Contributions to the Sociology of Language, vol. 32. (lat-co).

Albert Léon Guérard: A Short History of the International Language Movement. London 1922. (166, 142)

H. Jacob: A Planned Auxiliary Language. London 1947. (166, - 143)

Otto Jespersen: En Sprogmands Levned. København 1938. (44, - 128. 8)

James Knowlson: Universal Language Schemes in England and France 1600-1800. Toronto 1975. (la-75-344)

L.J.J. Nye: An International Language as a World Civilizing Influence. 1970. (la-76-68)

Mario Pei: One Language for the World. New York 1958. (la-74-221)

M.M. Slaughter: Universal Languages and Scientific Taxonomy in the Seventeenth Century. Cambridge 1982. (la-83-242)

Af de omtalte kunstsprogsforslag har Det kongelige Bibliotek forslagsstillernes oprindelige værk enten i originaludgave eller reprint med undtagelse af Cave Beck's Universal Character, J. Delormel' Project d'une langue universelle og F. Sudre's Langue musicale universelle. Disse tre værker står stadig på bibliotekets ønskeliste.

